Coleccao de textos de
direito peninsular

FACULDADE DE DIREITO
DA
UNIVERSIDADE DE COÍMBRA

COLECÇÃO DE TEXTOS
DE
DIREITO PENINSULAR

I

LEIS ROMANAS

COÍMBRA
IMPRENSA DA UNIVERSIDADE
1912

FACULDADE DE DIREITO

DA

UNIVERSIDADE DE COÍMBRA

COLECÇÃO DE TEXTOS

DE

DIREITO PENINSULAR

I

LEIS ROMANAS

COÍMBRA
IMPRENSA DA UNIVERSIDADE
1912

I

Decreto de naturalisação «ex lege Julia»

(664 U. C.)

Tábua de bronze descoberta em 1908, e em 1910 um seu fragmento complementar. Este texto é o primeiro exemplo epigráfico de concessão do *jus civitatis* feita por um general em virtude de delegação do legislador. É tambem o primeiro exemplo de *lex data* por um general em virtude de uma *lex rogata*.

Cfr. Girard, *Textes de droit romain*, 1913, pagg. 61-62.

Cn. Pompeius Sex f. *imperator* virtutis caussa equites Hispanos ceives *Romanos fecit in castr*eis apud Asculum a(nte) diem XIV k(alendas) Dec(embres) ex lege Julia. In consilio *fuerunt (seguem sessenta nomes).* Turma Salluitana... *(seguem trinta nomes de soldados agrupados por países de origem em Bagarenses, Ilerdenses, etc.).*

Cn. Pompeius Sex f. im*p*erator virtutis caussa turmam Salluitanam donavit in castreis apud Asculum cornuculo et patella, torque, armilla, palereis et frumentum duplex.

II

«Lex coloniae Genetivae Juliae»

(710 U. C.)

Tábuas de bronze descobertas em 1870 e 1874 em Osuna, na Andaluzia, no sitio da antiga Urso, e contendo fragmentos importantes do estatuto municipal desta colónia.

Cfr. Girard, *Textes cit.*, pagg. 89-105.

LXI... *Cui quis ita ma*num injicere jussus erit, judicati jure manus injectio esto itque ei s(ine) f(raude) s(ua)

facere liceto. Vindex arbitratu IIviri quive j(ure) d(icundo) p(raerit) locuples esto. Ni vindicem dabit judicatumve faciet secum ducito. Jure civili vinctum habeto. Si quis in eo vim faciet, ast ejus vincitur, dupli damnas esto colonisq(ue) ejus colon(iae) HS ccIↃↃ [1] d(are) d(amnas) esto, ejusque pecuniae cui volet petitio, IIvir(o) quive j(ure) d(icundo) p(raerit) exactio judicatioque esto.

LXII. IIviri quicumque erunt, iis IIviris in eos singulos lictores binos, accensos sing(ulos), scribas binos, viatores binos, librarium, praeconem, haruspicem, tibicinem habere jus potestaque esto. Quique in ea colonia aedil(es) erunt, iis aedil(ibus) in eos aedil(es) sing(ulos) scribas sing(ulos), publicos cum cincto limo IIII, praeconem, haruspicem, tibicinem habere jus potestaq(ue) esto. Ex eo numero, qui ejus coloniae coloni erunt, habeto. Iisque IIvir(is) aedilibusque, dum eum mag(istratum) habebunt, togas praetextas, funalia, cereos habere jus potestaq(ue) esto. Quos quisque eorum ita scribas lictores accensos viatorem tibicinem haruspicem praeconem habebit, iis omnibus eo anno, quo anno quisque eorum apparebit, militae vacatio esto, neve quis eum eo anno, quo ma*g*(istratibus) apparebit, invitum militem facito neve fieri jubeto neve eum cogito neve jus jurandum adigito neve adigi jubeto neve sacramento rogato neve rogari jubeto, nisi tumultus Italici Gallicive causa. Eisque merces in eos singul(os), qui IIviris apparebunt, tanta esto:

in scribas sing(ulos) HS cIↃ cc, in accensos sing(ulos) HS DCC, in lictores sin(ulos) HS DC, in viatores sing(ulos) HS CCCC, in librarios sing(ulos) HS CCC, in haruspices sing(ulos) HS D, praeconi HS CCC,

qui aedili(bus) appareb(unt):

in scribas sing(ulos) HS DCCC, in haruspices (sing(ulos) HS C [2], in tibicinis sing(ulos) HS CCC, in praeconis singulos HS CCC. *Itque* iis s(ine) f(raude) s(ua) kapere liceto.

---

[1] = 20.000 sestercios.

[2] Mommsen corrige: D = 500, segundo a enumeração precedente.

LXIII. IIviri, qui primi ad pr. k. Januar. mag(istratum) habebunt, apparitores totidem habento, *quot* sing(ulis) adparitores ex h(ac) l(ege) habere lice*t*. Iisque apparitorib(us) merces tanta esto, quantam esse oporteret, si partem IIII anni *appar*uissent, ut pro portione, quam diu apparuiss*e*nt, mercedem pro eo kaperent, itque iis s(ine) f(raude) s(ua) c(apere) l(iceto).

LXIIII. IIvir(i) quicumque post colon(iam) deductam erunt, ii in diebus X proxumis, quibus eum mag(istratum) gerere coeperint, at decuriones referunto, cum nom minus duae partes aderint, quos et quot die festos esse et quae sacra fieri publice placeat et quos ea sacra facere placeat. Quot ex eis rebus decurionum major pars, qui tum aderunt, decreverint statuerint, it jus ratumque esto, eaque sacra eique dies fest in ea colon(ia) sunt.

LXV. Quae pecunia poenae nomine ob vectiga*l*ia, quae colon(iae) G(enetivae) Jul(iae) erunt, in publicum redacta erit, eam pecunia ne quis erogare neve cui dare neve attribuere potestatem habeto nivi at ea sacra, quae in colon(ia) aliove quo loco colonorum nomine fia*n*t, neve quis aliter eam pecunia s(ine) f(raude) s(ua) kapito, n*e*ve quis de ea pecunia ad decuriones referundi neve quis de ea pecunia sententiam dicendi jus potestat(em)que habeto. Eamque pecuniam ad ea sacra, quae in ea colon(ia) aliove quo loco colonor*um* nomine fient, IIviri s(ine) f(raude) s(ua) dato attribuito itque ei facere jus potestaq(ue) esto. Eique cui ea *p*ecunia dabitur s(ine) f(raude) s(ua) kapere liceto.

LXVI. Quos pontifices quosque augures G. Caesar, quive jussu ejus colon(iam) deduxerit, facerit ex colon(ia) Genet(iva), ei pon*t*ifices eique augures c(oloniae) G(enetivae) I(uliae) sunto, eiq(ue) pon*t*ifices auguresque in pontificum augurum conlegio in ea colon(ia) sunto, ita uti qui optima lege optumo jure in quaque colon(ia) pontif(ices) augures sunt erunt. Iisque potificibus auguribusque, qui in quoque eorum collegio erunt, liberisque eorum militiae

munerisque publici vacatio sacro sanctius esto, uti pontifici Romano est erit, *aer*aque militaria ei omnia merita sunto. De auspiciis quaeque ad eas res pertinebunt augurum juris dictio judicatio esto. Eisque pontifici(bus) auguribusque ludis, quot publice magistratus facient, et cum ei pontific(es) augures sacra publica c(oloniae) G(enetivae) J(uliae) facient, togas praetextas habendi jus potestasq(ue) esto, eisque pontificib(us) auguri(bus)q(ue) ludos gladiatoresq(ue) inter decuriones spectare jus potestaque esto.

LXVII. Quicumque pontif(ices) quique augures c(oloniae) G(enetivae) J(uliae) post h(anc) l(egem) datam in conlegium pontific(um) augurumq(ue) in demortui damnative loco h(ac) l(ege) lectus cooptatusve erit, is pontif(ex) augurq(ue) in c(olonia) Jul(ia) in conlegium pontifex augurq(ue) esto, ita uti qui optuma lege in quaque colon(ia) pontif(ices) auguresq(ue) sunt erunt. Neve quis quem in conlegium pontificum kapito sublegito cooptato nisi tunc cum minus tribus pontificib(us) ex iis, qui c(oloniae) G(enetivae) sunt, erunt. Neve quis quem in conlegium augurum sublegito cooptato nisi tum cum minus tribus auguribus ex eis, qui colon(iae) G(enetivae) J(uliae) sunt, erunt.

LXVII*I*. IIviri praef(ectus)ve comitia pontific(um) augurumq(ue) quos h(ac) l(ege) *f*acere oportebit, ita habeto prodicito, [ita] uti IIvir(um) creare facere sufficere h(ac) l(ege) o(portebit).

LXIX. IIviri qui post colon(iam) deduc*t*am primi erunt, e*i* in suo mag(istratu) et cuicumq(ue) IIvir(i) in colon(ia) Jul(ia) erunt, ii in diebus LX proxumis, quibus eum mag(istratum) gerere coeperint, ad decuriones referunto, cum nom minus XX aderunt, uti redemptori redemptoribus[que], qui ea redempta habebunt quae ad sacra resq(ue) divinas opus erunt pecunia ex lege locationis adtribuatur solvaturq(ue). Neve quisquam rem aliam at decuriones referunto neve quot decurionum decret(um) faciunto antequam eis redemptoribus pecunia ex lege locationis

attribuatur solvaturve d(ecurionum) d(ecreto), dum ne minus XXX atsint, cum e(a) r(es) consulatur. Quot ita decreverint, ei IIvir(i) redemptori redemptoribus attribuendum solvendumque curato, dum ne ex ea pecunia solvant adtribuant, quam pecuniam ex h(ac) l(ege) *ad e*a sacra, quae in colon(ia) aliove quo loco publice fiant, dari adtribui oportebit.

*L*XX. II viri quicu*m*que erunt ei praeter eos, qui primi post h(anc) l(egem) *fa*cti erunt, [ei] in suo mag(istratu) munus ludosve scaenicos Jovi Junoni Minervae deis deabusq(ue) quadriduom m(ajore) p(arte) diei, quot ejus fieri *poter*it, arbitratu decurionum faciunto inque eis ludis eoque munere unusquisque eorum de sua pecunia ne minus HS∞∞ consumito et ex pecunia publica in sing(ulos) IIvir(os) d(um) t(axat) HS∞∞ sumere consumere liceto, itque eis s(ine) f(raude) s(ua) facere liceto, dum ne quis ex ea pecun(ia) sumat neve adtributionem faciat, quam pecuniam h(ac) l(ege) ad ea sacra, quae in colon(ia) aliove quo loco public*e* fient, dari adtribui oportebit.

LXXI. Aediles quicumq(ue) erunt in suo mag(istratu) munus ludos scaenicos Iovi Junoni Minervae triduom majore parte diei, quot ejus fieri poterit, et unum diem in circo aut in foro Veneri faciunto, inque eis ludis eoque munere unusquisque eorum de sua pecunia ne minus HS∞∞ consumito deve publico in sing(ulos) aedil(es) HS∞∞ sumere liceto, eamq(ue) pecuniam IIvir praef(ectusve) dandam adtribuendam curanto itque iis s(ine) f(raude) s(ua) c(apere) liceto.

LXXII. Quotcumque pecuniae stipis nomine in aedis sacras datum inlatum erit, quod ejus pecuniae eis sacr*i*s superfuerit, quae sacra, uti h(ac) l(ege) d(ata) oportebit, ei deo deaeve, cujos ea aedes erit, facta *fueri*n*t*, ne quis facito neve curato neve intercedito, quo minus in ea aede consumatur, ad quam aedem ea pecunia stipis nomine data conlata erit, neve quis eam pecuniam alio consumito ne*ve* quis facito, quo magis in alia re consumatur.

LXXIII. Ne quis intra fines oppidi colon(iae)ve, qua aratro circumductum erit, hominem mortuom inferto neve ibi humato neve urito neve hominis mortui monimentum aedificato. Si quis adversus ea facerit, is c(olonis) c(oloniae) G(enetivae) Jul(iae) HS Iↄↄ d(are) d(amnas) esto, ejusque pecuniae cui volet petitio persecutio [exactioq(ue)] esto. Itque quot inaedificatum erit IIvir aedil(is)ve dimoliendum curanto. Si adversus ea mortuus inlatus positusve erit, expianto uti oportebit.

LXXIV. Ne quis ustrinam novam, ubi homo mortuus combustus nom erit, pro*p*ius oppidum passus D facito. Qui adversus ea fecerit, HS Iↄↄ c(olonis) c(oloniae) G(enetivae) Jul(iae) d(are) d(amnas) esto, ejusque pecuniae cui volet petitio persecutioq(ue) ex h(ac) l(ege) esto.

LXXV. Ne quis in oppido colon(ia) Jul(ia) aedificium detegito neve demolito neve disturbato, nisi si praedes IIvir(um) arbitratu dederit se re*d*aeficaturum, aut nisi decuriones decreverint, dum ne minus L adsint, cum e(a) r(es) consulatur. Si quis adversus ea fece*rit*, q(uanti) e(a) r(es) e(rit), t(antam) p(ecuniam) c(olonis) c(oloniae) G(enetivae) Jul(iae) d(are) d(amnas) e(sto), ejusq(ue) pecuniae qui volet petitio persecutioq(ue) ex h(ac) l(ege) esto.

LXXVI. Figlinas teglarias major*e*s tegularum CCC tegulariumq(ue) in oppido colon(ia) Jul(ia) ne quis habeto. Qui habuerit i*t* aedificium isque locus publicus coloni(ae) Juli(ae) esto, ejusq(ue) aedificii *qui volet petitio esto, quantique ea res erit* [1] quicumque inc(olonia) G(enetiva) Jul(ia) j(ure) d(icundo) p(raerit), s(ine) d(olo) m(alo) eam pecuniam in publicum redi*g*ito.

LXXVII. Si qu*a*s vias fossas cloacas IIvir aedil(is)ve publice facere inmittere commutare aedificare munire intra eos fines, qui colon(iae) Jul(iae) erunt, volet, quot ejus sine injuria privatorum fiet, it is facere liceto.

---

[1] Complemento proposto por Mommsen.

LXXIIX. Quae viae publicae itinerave publica sunt *e*runt intra eos fines, qui colon(iae) dati erunt, quicumq(ue) limites quaeque viae quaeque itinera per eos agros sunt erunt fueruntve [1], eae viae eique limites eaque itinera publica sunto.

LXXIX. Qui fluvi rivi fontes lacus aquae stagna paludes sunt in agro. qui colon(is) h*uj*usc(e) colon(iae) divisus erit, ad eos rivos fontes locus aquas[que] stagna paludes itus actus aquae haustus iis item esto, qui eum agrum habebunt possidebunt, uti iis fuit, qui eum agrum habuerunt possederunt. Itemque iis, qui eum agrum habent possident habebunt possidebunt, itineris aquarum lex jusque esto.

LXXX. Quot cuique negotii publice in colon(ia) de decuri(onum) sententia datum erit, is cui negotium datum erit ejus rei rationem decurionib(us) reddito refertoque in dieb(us) CL proxumis *quibus* it negotium confecerit quibusve it negotium gerere desierit, quot ejus fieri poterit s(ine) d(olo) m(alo).

LXXXI. Quicumque IIvir(i) aed(iles)ve colon(iae) Jul(iae) erunt, ii scribis suis, qui pecuniam publicam colonorumque rationes scripturus erit, antequam tabulas publicas scribet [tractetve], in contione palam luci nundinis in forum jus juramdum adigito per Jovem deosque Penates «sese pecuniam publicam ejus colon(iae) concustodituturum rationesque veras habiturum esse, u(ti) q(uod) r(ecto) f(actum) e(sse) v(olet) s(ine) d(olo m(alo), neque se fraudem per litteras facturum esse sc(ientem) d(olo m(alo)». Uti quisque scriba ita juraverit, in tabulas publicas referatur facito. Qui ita non juraverit, is tabulas publicas ne scribito neve aes apparitorium mercedemque ob e(am) r(em) kapito. Qui jus jurandum non adegerit, ei HS IↃↃ mult*a* esto, ejusq(ue)

---

[1] M. Mommsen propõe a substituição de : «quicumque... fueruntve» por «quique limites per eos agros sunt erunt».

pecuniae cui volet petitio persecutioq(ue) ex h(ac) l(ege) esto.

LXXXII. Qui agri quaeque silvae quaeq(ue) aedificia c(olonis) c(oloniae) G(enetivae) J(uliae), quibus publice utantur, data adtributa erunt, ne quis eos agros neve eas silvas vendito neve locato longius quam in quinquennium, neve ad decuriones referto neve decurionum consultum facito, quo ei agri eaeve silvae veneant aliterve locentur. Neve si venierint, itcirco minus c(oloniae) G(enetivae) Jul(iae) sunto. Quique iis rebus fructus erit, quot se emisse dicat, is in juga sing(ula) inque annos sing(ulos) HS C c(olonis) c(oloniae) G(enetivae) J(uliae) d(are) d(amnas) *esto, ejusque pecuniae cui volet petitio persecutioq(ue) ex h(ac) l(ege) esto.*

(Faltam duas columnas desde o fim do c. LXXXII até ao começo do c. XLI).

XCI. Si quis ex hac lege decurio augur pontifex coloniae G(enetivae) J(uliae) factus creatusve erit, tum quicumque decurio augur pontifex hujusque col(oniae) domicilium in ea col(onia) oppido propiusve it oppidum p(assus) ∞ non habebit annis V proxumis, unde pignus ejus quot satis sit capi possit, is in ea col(onia) augur pontif(ex) decurio ne esto, qui*q*ue IIvir in ea col(onia) erunt, ejus nomen de decurionibus sacerdotibusque de tabulis publicis eximendum curanto, u(ti) q(uod) r(ecte) f(actum) e(sse) v(olet), idq(ue) eos IIvir(os) s(ine) f(raude) s(ua) f(acere) l(iceto).

XCII. IIvir quicumque in ea colon(ia) mag(istratum) habebunt, ei de legationibus publice mittendis ad decuriones referunto, cum m(ajor) p(ars) decurion(um) ejus) colon(iae) aderit, quotque de his rebus major pars eorum qui tum aderunt constituerit, it jus ratumque esto. Quamque legationem ex h(ac) l(ege) exve d(ecurionum) d(ecreto), quot ex h(ac) l(ege) factum erit, obire oportuerit neque obierit qui lectus erit, is pro se vicarium ex eo ordine, uti hac lege de(curionum)ve *decreto* d(ari) o(portet), dato. Ni ita dederit, in res sing(ulas), quotiens ita non fecerit, HS ccIↃↃ

colon(is) hujusque col(oniae) d(are) d(amnas) e(sto), ejusque pecuniae cui volet petitio persecutioque esto.

XCIII. Quicumque IIvir post colon(iam) deductam factus creatusve erit quive praef(ectus) [qui] ab IIvir(o) e lege hujus coloniae relictus erit, is de loco publico neve pro loco publico neve ab redemptor*e* mancipe praed(e)ve donum munus mercedem aliutve quid kapito neve accipito neve facito, quo quid ex ea re at se suorumve quem perveniat. Qui atversus ea fecerit, is Hs ccIↃↃ ccIↃↃ c(olonis) c(oloniae) G(enetivae) Jul(iae) d(are) d(amnas) e(sto), ejusque pecuniae cui volet petitio persecutioque esto.

XCIIII. Ne quis in hac colon(ia) jus dicito neve cujus in ea colon(ia) juris dictio esto nisi IIvir(i) aut quem IIvi*r* praef(ectum) reliquerit aut aedil(is), uti h(ac) l(ege) o(portebit). Neve quis pro eo imper(io) pottestat(e)ve facito, quo quis in ea colonia jus dicat, nisi quem ex h(ac) l(ege) dicere oporte*b*it.

XCV. Qui reciperatores dati erunt, si eo die quo jussi erunt non judicabunt, IIvir praef(ectus)ve ubi e(a r(es) a(gitur) eos rec(iperatores) eumque cujus res a(gitur) adesse jubeto diemque certum dicito, quo die atsint, usque ateo, dum e(a) r(es) judicata erit, facitoque, uti e(a) r(es) in diebus XX proxumis, quibus d(e) e(a) r(e) rec(iperatores) dati jussive erunt judicare, judic(etur), u(ti) q(uod) r(ecte) f(actum) e(sse) v(olet). Testibusque in eam rem publice dum taxat h(ominibus) XX, qui colon(i) incolaeve erunt, quibus *i*s qui rem quaere*t* volet, denuntietur facito. Quibusq(ue) ita testimonium *d*enuntiatum erit quique in testimonio dicendo nominati erunt, curato uti at it judicium atsint. Testimoniumq(ue), si quis quit earum rer(um), quae res tum agetur, sciet aut audierit, juratus dicat facito, uti qu(od) r(ecte) f(actum) e(sse) v(olet), dum ne omnino amplius h(omines) XX in judicia singula testimonium dicere cogantur. Neve quem invitum testimonium dicere cogito, *q*ui ei, *cuia* [1] r(es) tum agetur, gener socer, vitricus pri-

[1] Cfr. Cicero, *Verr.*, 1, 54, 142 : «cuia res est».

vignus, patron(us) lib(ertus), consobrius *sit* propiusve eum ea cognatione atfinitateve contigat. Si IIvir praef(ectus)ve, qui e*x*[1] re colon(iae) petet, non aderit ob eam rem, quot ei morbus sonticus, vadimonium, judicium, sacrificium, funus familiare feriaeve de*n*icales erunt, quo minus adesse possit sive is propter magistratus potestatemve p(opuli) R(omani) minus atesse poterit: quo magis eo absente de eo cui *is* negotium facesset recip(eratores) sortiantur rejiciantur res judicetur, ex h(ac) l(ege) n(ihilum) r(ogatur). Si privatus petet et is, cum de ea re judicium fieri oportebit, non aderit neque arbitratu IIvir(i) praef(ecti)ve ubi e(a) r(es) a(getur) excusabitur e*i* harum quam causam esse, quo minus atesse possit, morbum sonticum, vadimonium, judicium, sacrificium, funus familiare, ferias de*n*icales eumve propter mag(istratus) potestatemve p(opuli) R(omani) atesse non poss*e*: post ei earum r*erum*, quarum h(ac) l(ege) quaestio erit, actio ne esto. Deq(ue) e(a) r(e) siremps lex resque esto, qu*asi* si neque judices relecti[2] neq(ue) recip(eratores) in eam rem dati essent.

XCVI. Si quis decurio ejus colon(iae) ab IIvir(o) praef(ecto)ve postulabit, u*t*i ad decuriones referatur, de pecunia publica deque multis poenisque deque locis agris aedificis publicis quo facto qu*a*eri judicarive oporteat: tum IIvi*r* qui*v*e juri dicundo praerit d(e) e(a) r(e) primo quoque die decuriones consulito decurionumque consultum facito fiat, cum non minus m(ajor) p(ars) decurionum atsit, cum ea re*s* consuletur. Uti m(ajor) p(ars) decurionum, qui tum aderint, censuer(int), ita jus ratumque esto.

XCVII. Ne quis IIvir neve quis pro potestate in ea colon(ia) facito neve ad decur(iones) referto neve d(ecurionum) d(ecretum) facito fiat, quo quis colon(is) colon(iae) patron(us) sit atopteturve praeter eum, cu*i*, c(olonis) a(grorum) d(andorum) a(tsignandorum) j(us) ex lege Julia est, eum-

---

[1] Conjectura de Dernburg, admittida por Mommsen.
[2] Mommsen: «*d*electi»; Huschke: «re*j*ecti».

que, qui eam colon(iam) deduxerit, liberos posteros*q*ue eorum, nisi de m(ajoris) p(artis) decurion(um) *qui tum ad*ernnt per tabellam sententi*a,* cum non minus L aderunt, cum e(a) r(es) consuletur. Qui atversus ea feceri*t,* HS Iↄↄ colon(is) ejus colon(iae) d(are) d(amnas) esto, ejusque pecuniae colon(orum) ejus colon(iae) cui volet petitio esto.

XCVIII. Quamqumque munitionem decuriones hujusce coloniae decreverint, si m(ajor) p(ars) decurionum atfuerit, cum e(a) r(es) consuletur, eam munitionem fieri liceto, dum ne amplius in annos sing(ulos) inque homines singulos puberes operas quinas et in [jumenta plaustraria] juga sing(ula) operas ternas decernant. Eique munitioni aed(iles) qui tum erunt ex d(ecurionum d(ecreto) praesunto. Uti decurion(es) censuerint, ita muniendum curanto, dum ne invito ejus opera exigatur, qui minor annor(um) XIIII aut major annor(um) LX natus erit. Qui in ea colon(ia) intrave ejus colon(iae) fines domicilium praediumve habebit neque ejus colon(iae) colon(us) erit, is eidem munitioni uti colon(us) par*e*to.

XCVIIII. Qua aquae publicae in oppido colon(iae) Gen(etivae) adducentur, IIvir, qui tum erunt, ad decuriones, cum duae partes aderunt, referto, per quos agros aquam ducere liceat. Qua p*ar*s major decurion(um), qui tum aderunt, duci decreverint, dum ne per it aedificium, quot non ejus rei causa factum sit, aqua ducatur, per eos agros aquam ducere j(us) p(otestas)que esto, neve quis facito, quo minus ita aqua ducatur.

C. Si quis colon(us) aquam in privatum eaducam ducere volet isque at IIvir(um) adierit postulabit*q*ue, uti ad decurion(es) referat. tum is IIvir, a quo ita postulatum erit ad decuriones, cum non minus XXXX aderunt, referto. Si decuriones m(ajor) p(ars) qui tum atfuerint, aquam caducam in privatum duci censuerint, ita ea aqua utatur, quot sine privati injuria fiat, j(us) potest(as)que e(sto).

CI. Quicumque comitia magistra*tib*us creandis subro-

gandis habebit, is ne qu*em* eis comitis pro tribu accipito neve renuntiato neve renuntiari jubeto, qui *in* e*a*rum qu*a* causa erit, *e* qu*a e*um h(ac) l(ege) in colon(ia) decurionem nominari creari inve decurionibus esse non oporteat non liceat.

CII. IIvir qui h(ac) l(ege) quaeret jud(icium)*ve* exercebit, quod judicium uti uno die fiat h(ac) l(ege) praestitu*tu*m non est, ne quis eorum ante h(oram) *I* neve post horam XI diei quaerito neve judicium exerceto. Isque IIvir in singul(os) accusatores, qui eorum delator erit, ei h(oras) IIII, qui subscriptor erit, h(oras) II accusandi potest(atem) facito. Si quis accusator de suo tempore alteri concesserit, quot ejus cuique concessum erit, eo amplius cui concessum erit dicendi potest(atem) facito. Qui de suo tempore alteri concesserit, quot ejus cuique concesserit, eo minus ei dicendi potest(atem) facito. Quot horas omnino omnib(us) accusatorib(us) in sing(ulas) actiones dicendi potest(atem) fieri oporteb(it), totidem horas et alterum tantum reo quive pro eo dicet in sing(ulas) actiones dicendi potest(atem) facito.

CIII. Quicumque in col(onia) Genet(iva) IIvir praef(ectus)ve j(ure) d(icundo) praerit, *eum* colon(os) incolasque contributos*que* quocumque tempore colon(iae) fin(ium) d*e*-*fend*endorum[1] causa armatos educere decurion(es) cen(suerint), quot m(ajor) p(ars) qui tum aderunt decreverint, id e(i) s(ine) f(raude) s(ua) f(acere) l(iceto). *Ei*que IIvir(o) aut quem IIvir armatis praefecerit idem jus eademque animadversio esto, uti tr(ibuno) mil(itum) p(opuli) R(omani) in exercitu p(opuli) R(omani) est, itque e(i) s(ine) f(raude) s(ua) f(acere) l(iceto) j(us) p(otestas) que e(sto), dum it, quot m(ajor) p(ars) decurionum decreverit, qui tum aderunt, fiat.

CIIII. Qui limites decumaniqu*e* intra fines c(oloniae) G(enetivae) deducti factique erunt, quaecum(que) fossae limi-

[1] Ou «tuendorum»; o bronze : «dividendorum».

tales in eo agro erunt, qui jussu C. Caesaris dict(atoris) imp(eratoris) et lege Antonia senat(us)que c(onsultis) p(lebi)que s(citis) ager datus atsignatus erit, ne quis limites decumanosque opsaeptos neve quit immolitum neve quit ibi opsaeptum habeto, neve eos arato, neve eis fossas opturato neve opsaepito, quo minus suo itinere aqua ire fluere possit. Si quis atversus ea quit facerit, is in res singulas quotienscumq(ue) fecerit, HS$_{\infty}$ c(olonis) c(oloniae) G(enetivae) J(uliae) d(are) d(amnas) esto, ejusq(ue) pecun(iae) cui volet petitio p(ersecutioq(ue) esto.

CV. Si quis quem decurion(um) indignum loci ordinis decurionatus esse dicet, praeterquam quot libertinus erit, et ab IIvir(o) postulabitur, uti de ea re judicium reddatur, IIvir quo de ea re in jus aditum erit, jus dicito judiciaque reddito. Isque decurio, qui judicio condemnatus erit, postea decurio ne esto neve in decurionibus sententiam dicito neve IIvir(atum) neve aedilitatem petito neve quis IIvir comitis suffragio ejus rationem habeto neve IIvir(um) neve aedilem renuntiato neve renuntiari sinito.

CVI. Quicumque c(olonos) c(oloniae) G(enetivae) erit, quae jussu C. Caesaris dict(atoris) ded(ucta) est, ne que*m* in ea col(onia) coetum conju*rationem*...

(Falta uma taboa do fim do c. CVI ao começo do c. CXXIII).

CXXIII. IIvir ad quem d(e) e(a) r(e) in jus aditum erit, ubi judicibus, apud quos e(a) r(es) agetur, majori parti planum factum non erit, eum de quo judicium datum est decurionis loco indignum esse, eum qui accusabitur ab his judicibus eo judicio absolvi jubeto. Qui ita absolutus erit, quod judicium *pr*aevarication(is) causa *f*actum non sit, is eo judicio h(ac) l(ege) absolutus esto.

CXXIIII. Si quis decurio c(oloniae) G(enetivae) decurionem c(oloniae) G(enetivae) h(ac) l(ege) de indignitate accusabit, eum*que* quem accusabit eo judicio h(ac) l(ege) condemnarit, is [qui quem eo judicio ex h(ac) l(ege) condem-

narit], si volet, in ejus locum qui condemnatus erit sententiam dicere, ex h(ac) l(ege) liceto itque eum s(ine) f(raude) s(ua) jure lege recteq(ue) facere liceto, ejusque is locus in decurionibus sententiae dicendae rogandae h(ac) l(ege) esto.

CXXV. Quicumque locus ludis decurionibus datus *at*signatus relictusve erit, ex quo loco decuriones ludos spectare o(portebit), ne quis in eo loco, nisi qui tum decurio c(oloniae) G(enetivae) erit, quive tum magist*r*atus imperium potestatemve colonor(*um*) suffragio [geret] jussuque C. Caesaris dict(atoris co(n)s(ulis) prove co(n)s(ule) habebit, quive pro quo imperio potestateve tum in c(olonia) Gen(etiva) erit, quibusque loc*o*s in decurionum loco ex d(ecreto) d(ecurionum) col(oniae) Gen(etivae) d(ari) o(portebit), quod decuriones dec*r*(everint), cum non minus dimidia pars decurionum adfuerit cum e(a) r(es) consulta erit, [ne quis praeter eos, qui s(upra) s(cripti) s(unt), qui locus decurionibus datus atsignatus relictusve erit, in eo loco] sedeto neve quis alium in ea loca sessum ducito neve sessum *d*uci jubeto sc(*iens*) d(olo) m(alo). Si quis adversu*s* ea sederit sc(iens) d(olo) m(alo) *siv*e quis atversus ea sessum duxerit ducive jusserit sc(iens) d(olo) m(alo), is in res sing(ulas), quotienscumque quit d(e) e(a) r(e) atv*er*sus ea fecerit, HS Iↄↄ c(olonis) c(oloniae) G(enetivae) J(uliae) d(are) d(amnas) esto, ejusque pecunia*e* *q*ui eorum volet rec(iperatorio) judicio aput IIvir(um) praef(ectum)ve actio petitio persecutio ex *h*(*ac*) *l*(*ege*) [j(us) potest(as)que] e(sto).

CXXVI. IIvir, aed(ilis), praef(ectus) quicumque c(oloniae) G(enetivae) J(uliae) ludos scaenicos faciet, sive quis alius c(oloniae) G(enetivae) J(uliae) ludos scaenicos faciet, colonos Genetivos incolasque hospites*que* atventoresque ita sessum ducito [ita locum dato distribuito atsignato] uti d(e) e(a) r(e) [de eo loco dando atsignando] decuriones, cum non min(us) L[decuriones] cum e(a) r(es) c(onsuletur), in decurionibus adfuerint, decreverint statuerint s(ine) d(olo) m(alo). Quot ita ad decurionibu(s) [de loco dando atsignando] statu*tum* decretum erit, it h(ac) l(ege) j(us) r(atum)

q(ue) esto. Neve is qui ludos faciet aliter aliove modo sessum ducito neve duci jubeto neve locum dato ne*ve* dari jubeto neve locum attribuito neve attribui jubeto neve locum atsignato neve atsignari jubeto neve quit facito, qu*o* aliter aliove modo, adque uti locus datus atsignatus attributusve erit, sedeant, neve facito, quo quis alieno loco sedeat, sc(iens) d(olo) m(alo). Qui atversus ea fecerit, is in res singulas, quotien*s*cumque quit atversus ea fecerit, HS ↀↀ c(olonis c(oloniae) G(enetivae) J(uliae) d(are) d(amnas) e(sto), eju*sq*ue pecuniae cui volet rec(iperatorio) judicio a*p*ut IIvir(um) pr*a*ef(ectum)ve actio petitio persecutioque h(ac) l(ege) [jus potestasque] esto.

CXXVII. Quicumque ludi scaenici c(oloniae) G(enetivae) J(uliae) fient, ne quis in orchestr*a* ludorum spectandor(um) causa praeter mag(istratum) prove mag(istratu) p(opuli) R(omani), quive j(ure) d(icundo) p(raerit) *e*t si quis senator p(opuli) R(omani) est erit fuerit, et si quis senatoris f(ilius) p(opuli) R(omani) est erit fuerit, et si quis praef(ectus) fabrum ejus mag(istratus) prove magistrat*u* qui provinc(iarum) Hispaniar(um) ulteriorem [Baeticae praerit] optinebit er*i*t, et quos ex h(ac) l(ege) decurion(um) loco [decurionem] sedere oportet oportebit, [praeter eos qui s(upra) s(cripti) s(unt) ne quis in orchestram ludorum spectandorum causa] sedeto, [neve quisque mag(istratus) prove mag(istratu) p(opuli) R(omani) q(ui) j(ure) d(icundo) p(raerit) ducito], neve quem quis sessum ducito, neve in eo loco sedere sinito, uti q(uod) r(ecte) f(actum) e(sse) *v(olet)* s(ine) d(olo) m(alo).

CXXVIII. II(vir) aed(ilis) pra*e*f(ectus) c(oloniae) G(enetivae) J(uliae) quicumque erit, is suo quoque anno mag(istratu (imperioq(ue) facito curato, quod ejus fieri poterit, u(ti) q(uod) r(ecte) f(actum) *e(sse)* v(olet), s(ine) d(olo) m(alo), mag(istri) ad fana templa delubra, que*m* ad modum decuriones censuerin*t*, [suo qu*o*que anno] fiant e*i*qu*e* [d(ecurionum) d(ecreto)] suo quoque anno ludos circenses, sacr*i*ficia pulvinariaque facienda curent, que*m* *a*d modum [quitquit] de iis rebus, mag(istris) creandis, *lu*dis circen-

sibus faciendis, sacrificiis procu*r*andis, pulvinaribus faciendis decuriones statuerint decreverint, [ea omnia ita fiant]. Deque iis omnibus rebus quae (supra) s(criptae) s(unt) quotcumque decuriones statuerint descreverint, it jus ratumque esto, eiq(ue) omnes, at quos ea res pertinebit, quot quemque eorum ex h(ac) l(ege) facere oportebit, faciunto s(ine) d(olo) m(alo). Si quis atversus ea facerit quotiens*cum*que quit atversus ea fecerit, HS ccIↃↃ c(olonis) c(oloniae) G(enetivae) Juliae) d(are) d(amnas) e(sto), ejusque pecun(iae) *q*ui eorum volet rec(iperatorio) judic(io) aput IIvir(um) praef(ectum)*ve* actio petitio persecutioq(ue) e(x) h(ac) l(ege) [jus pot(estas)] esto.

CXXIX. IIvir(i) aediles praef(ectus) c(oloniae) G(enetivae) J(uliae) quicumqu*e* erunt decurionesq(ue) c(oloniae) G(enetivae J(uliae) quicumq*u*e erunt, ii omnes d(ecurionum) d(ecretis) diligenter parento optemperanto s(ine) d(olo) m(alo) faciuntoque uti quot *que*mq(ue) eor(um) decurionum d(ecreto) agere facere o(portebit) ea omnia agant faciant, u(ti) q(uod) r(ecte) f(actum) e(sse) v(olet) s(ine) d(olo) m(alo). Si quis ita non fecerit sive quit atversus ea fecerit sc(iens) d(olo) m(alo), is in res sing(ulas) HS ccIↃↃ *c*(*olonis*) c(oloniae) G(enetivae) J(uliae) d(are) (damnas) e(sto), ejusque pecuniae *q*ui *e*or(um) volet rec(iperatorio) judic(io) aput IIvir(um) praef(ectum)ve actio petitio persecutioque ex h(ac) l(ege) [jus potestasque] e(sto).

CXXX. Ne quis IIvir [aed(ilis)] praef(ectus) c(oloniae) G(enetivae) J(uliae) quicumque erit ad decurion(es) c(oloniae) G(enetivae) referto neve decurion(nes) consulito neve d(ecretum) d(ecurionum) facito neve d(e) e(a) r(e) in tabulas p(ublicas) referto neve referri jubeto neve quis decur(io) d(e) e(a) r(e) q(ua) d(e) r(e) a(getur), in decurionib(us) sententiam dicito neve d(ecretum) d(ecurionum) scribito, neve in tabulas pu*b*licas referto, neve referundum curato, quo quis senator senatorisve f(ilius) p(opuli) R(omani) c(oloniae) G(enetivae) patronus atoptetur sumatur fiat nisi de trium partium d(ecurionum) [d(ecreto)] senten*t*(*ia*) per tabellam [facito] et nisi de eo homine [de quo

tum referetur, consuletur *d(ecretum)* d(ecurionum) fiat] qui cum e(a) r(es) a(getur), in Italiam sine imperio privatus erit. Si quis adversus ea ad *de*curion(es) rettulerit d(ecurionum)ve d(ecretum) fecerit faciendumve curaverit inve tabulas p*ublicas* rettulerit referrive jusserit sive quis in decurionib(us) sententiam di*x*erit d(ecurionum)ve *d(ecretum) scrips*erit in*ve* tabulas publicas rettulerit referendumve curaverit, in res sing(ulas), quo*tienscu*mque quit atversus ea fecerit *is* HS cccIↃↃↃ c(olonis) c(oloniae) *G*(enetivae) J(uliae) d(are) d(amnas) e(sto), ejusque pecuniae *q*ui *eor*(*um*) *vole*t rec(iperatorio) judi(cio) aput IIvir(um) interregem praef(ectum) actio petitio persecutioque ex h(ac) l(ege) [(jus) potest(as)que] e(sto).

CXXXI. Neve quis IIvir [aed(ilis)] praef(ectus) *c(oloniae) G(enetivae) J(uliae) quicu*mque erit ad decuriones c(oloniae) G(enetivae) referto neve d(ecuriones) consulito neve d(ecretum) d(ecurionum) facito neve d(e) e(a) r(e) in tabulas publicas referto neve referri jubeto neve quis decurio d(e) e(a) r(e) in d(ecurionibus) sententiam dicito neve d(ecretum) d(ecurionum) scribito neve in tabulas publicas referto neve referundum curato, quo quis senator senatorisve f(ilius) p(opuli) R(omani) c(oloniae) G(enetivae) J(uliae) hospes atoptetur, hospitium tesser*a*ve hospi*ta*lis cum quo fi*at*, *n*isi de majo*r*is p(artis) decurionum sententia per tabellam [*f*acito] [1] et nisi de eo *h*omine, [de quo tum referetur consuletur d(ecretum) d(ecurionum) fiat] qui, cum e(a) r(es) a(getur), in Italiam sine imperio privatus erit. Si quis adversus ea ad decuriones rettulerit d(ecretum)ve d(ecurionum) fecerit faciendumve curaverit inve tabulas publicas rettulerit referrive jusserit sive quis in decurionibus sententiam dixerit d(ecretum)ve d(ecurionum) scripserit in*ve* tabul(as) publ(icas) rettulerit referendumve curaverit, *i*s in res sing(ulas), quotienscumque quit adversus ea fecerit, HS ccIↃↃ c(olonis) c(oloniae) G(enetivae) J(uliae) d(are) d(amnas) e(sto), ejusque pecuniae *q*ui eorum volet

1 Supprimido por Mommsen e Dessau; Fabricius corrige: fac*ta*.

recu(peratorio) judic(io) aput IIvir(um) pr*a*ef(ectum)ve actio petitio persecutioque h(ac) l(ege) [jus potest(as)que] esto.

CXXXII. Ne quis in c(olonia) G(enetiva) post h(anc) l(egem) datam petitor kandidatus, quicumque in c(olonia) G(enetiva) J(ulia) mag(istratum) petet, magistratu*s* petendi causa in eo anno, quo quisque anno petitor kandidatus mag(istratum) petet petiturusve erit, [mag(istratus) petendi] convivia facito neve at cenam que*m* vocato neve convivium habeto neve facito sc(iens) *d*(olo) m(alo), quo qui*s* suae petitionis causa convi*vi*um habeat ad cenamve que*m* vocet, praeter [dum] quod ipse kandidatus petitor in eo anno *quo* mag(istratum) petat, vocar*it* dum taxat *in* dies sing(ulos) h(ominum) VIIII [convi*vi*um habeto], si volet, s(ine) d(olo) m(alo). Neve quis petitor kandidatus donum manus aliudve quit det largiatur petitionis causa sc(iens) d(olo) m(alo). Neve quis alterius petitionis causa convivia facito neve quem ad cenam vocato neve convivium habeto, neve quis alterius petitionis causa cui quit d*on*um munus aliutve qu*it* dato donato largito sc(iens) d(olo) m(alo). Si quis atversus ea fecerit, IIS Iↄↄ c(olonis) c(oloniae) G(enetivae) J(uliae) d(are) d(amnas) e(sto), ejusque pecuniae *q*ui eor(um) volet rec(uperatorio) judic(io) aput IIvir(um) praef(ectum)*ve* actio petitio persec(utio)que ex h(ac) l(ege) [j(us) potest(as)que] esto.

CXXXIII. Qui c(oloni) Gen(etivi) Jul(ienses) h(ac) l(ege) sunt erunt, eorum omnium uxores, quae in c(olonia) G(enetiva) J(ulia) h(ac) l(ege) sunt, [eae mulieres] legibus c(oloniae) G(enetivae) J(uliae) virique parento juraque [ex h(ac) l(ege)], quaecumque in hac lege scripta sunt, omnium rerum ex h(ac) l(ege) hab*en*to s(ine) d(olo) m(alo).

CXXXIV. Ne quis IIvir [aedil(is)] praefectus c(oloniae) Ge(netivae), quicumque erit, post h(anc) l(egem) ad decuriones c(oloniae) G(enetivae) referto n*e*ve decuriones consulito neve d(ecretum) d(ecurionum) facito n*e*ve d(e) e(a) r(e) in tabulas publicas referto neve referri jubeto neve quis decurio, cum e(a) r(es) a(getur), in decurionibus sen-

tentiam dicita neve d(ecretum) d(ecurionum) scribito neve in tabulas publicas referto neve *re*ferendum curato, quo cui pecunia publica a*liutve* quid honoris habendi causa munerisve d*andi pol*licendi *prove* statua danda ponenda detur d*onetur*....

III

Leis de Salpensa e Málaga

(81-84)

Táboas de bronze encontradas em 1851 próximo de Málaga, redigidas sôbre um modêlo uniforme, e contendo fragmentos dos estatutos municipais das cidades latinas de Salpensa e Málaga.

Cfr. Girard, *Textes cit.*, pagg. 108-119.

α) Lei de Salpensa

R(ubrica). Ut magistratus civitatem Romanam consequantur.

XXI... Qui IIvir aedilis quaestor ex hac lege factus erit, cives Romani sunto, cum post annum magistratu abierint, cum parentibus conjugibusque *ac* liberis, qui legitumis nuptis quaesiti in potestatem parentium fuer*i*nt, item nepotibus ac neptibus filio nat*is natabus*, qui quaeque in potestate parentium fuerint; dum ne plures c(ives) R(omani) sint, qua*m* quod ex h(ac) l(ege) magistratus creare oportet.

R. Ut qui civitat(em) Roman(am) consequantur, maneant in eorundem m(ancipio) m(anu) potestate.

XXII. Qui quae*v*e ex h(ac) l(ege) exv*e* edicto imp(eratoris) Caesaris Aug(usti) Vespasiani, imp(eratoris)ve Titi Caesaris Aug(usti) aut imp(eratoris) Caesaris Aug(usti) Domitiani p(atris) p(atriae) civitatem Roman(am) conse-

cutus consecuta erit: is ea in ejus, qui c(ivis) Roman(us) h(ac) l(ege) factus erit, potestate manu mancipio, cujus esse deberet, si civitate [Romana] mutatus mutata non esset, esto idque jus tutoris optandi habeto, quod haberet, si a cive Romano ortus orta neq(ue) civitate mutatus mutata esset.

R. Ut qui c(ivitatem) R(omanam) consequentur, jura libertorum retineant.

XXIII. Qui quaeve *ex* h(ac) l(ege) exve edicto imp(eratoris) Caes(aris) Vesp(asiani) Au(gusti), imp(eratoris)ve Titi Caes(aris) Vespasian(i) Au(gusti) aut imp(eratori) Caes(aris) Domitiani Aug(usti) c(ivitatem) R(omanam) consecutus consecuta erit: is in libertos libertasve suos suas paternos paternas, qui quae in c(ivitatem) R(omanam) non venerit, deque bonis eorum earum et is, quae libertatis causa imposita sunt, idem jus eademque condicio esto, quae esset, si civitate mutat*us* mutat*a* non esset.

R. De praefecto imp(eratoris) Caesaris Domitiani Aug(usti).

XXXIIII. Si ejus municipi decuriones conscriptive municipesve imp(eratori) Caesar*i* Domitian(o) Aug(usto) p(atri) p(atriae) IIviratum communi nomine municipum ejus municipi detuler*i*nt, imp(erator)*q*ue Domitian*us* Caesa*r* Aug(ustus) p(ater) p(atriae) eum IIviratum receperit et loco suo praefectum quem esse jusserit; is praefectus eo *jur*e esto, quo esset si eum IIvir(um) j(ure) d(icundo) ex h(ac) l(ege) solum creari oportuisset isque ex h(ac) l(ege) solus IIvir j(ure) d(icundo) creatus esset.

R. De jure praef(ecti), qui a IIvir(o) relictus sit.

XXV. Ex IIviris qui in eo municipio j(ure) d(icundo) p(raeerunt), uter postea ex eo municipio proficiscetur neque eo die in id municip*i*um esse se rediturum arbitrabitur, quem praefectum municipi non minorem quam anno-

rum XXXV ex decurionibus conscriptisque relinquere volet, facito ut is juret per Jovem et divom Aug(ustum) et div*o*m Claudium et divom Vesp(asianum) Au(gustum) et divom Titum Aug(ustum) et genium imp(eratoris) Caesaris Domitiani Aug(usti) deosque Penates: quae IIvir*um*, qui j(ure) d(icundo) p(raeest), h(ac) l(ege) facere oporteat, se, dum praefectus erit, d(um) t(*axat*) quae eo tempore fieri possint facturum, neque adversus ea *f*acturum scientem d(olo) m(alo); et cum ita juraverit, prefectum eum ejus municipi relinquito. *E*i qui ita praefectus relictus erit, donec in id municipium alteruter ex IIviris adierit, in omnibus rebus id jus e*a*que potestas esto, praeterquam de praefecto relinquendo et de c(ivitate) R(omana) consequenda, quod jus quaeque potestas h(ac) l(ege) IIviri*s* *qui* jure dicundo praeerunt datur. Isque dum praefectus erit quotiensque municipium egressus erit, ne plus quam singulis diebus abesto.

R. De jure jurando IIvir(um) et aedil(ium) et q(uaestorum).

XXVI. Duovir(i) qui in eo municipio *j*(*ure*) d(icundo) p(raesunt), item aediles *qui* in eo municipio sunt, item quaestores qui in eo municipio sunt, eorum quisque in diebus quinq(ue) proxumis post h(anc) l(egem) datam, quique IIvir(i) aediles quaestoresve postea ex h(ac) l(ege) creati erunt, eorum quisque in diebus quinque proxumis, ex quo IIvir aedil*i*s quaestor esse coeperit, priusquam decuriones conscriptive habeantur, juranto pro contione per Jovem et div*o*m Aug(ustum) et divom Claudium et divom Vespasianum Aug(ustum) et divom Titum Aug(ustum) et genium Domitiani Aug(usti) deosque Penates: se, quodqu*o*mque ex h(ac) l(ege), exqu*e* re communi m(unicipum) m(unicipi) Flavi Salpensani censeat, recte esse facturum, ne*q*ue adversus h(anc) l(egem) remve commune*m* municipum ejus municipi facturum scientem d(olo) m(alo), quosque prohibere possit prohibiturum; neque se aliter consilium habiturum neq(ue) aliter daturum neque sententiam dicturum, quam ut *ex* h(ac) l(ege) exqu*e* re communi mu-

nicipum ejus municipi censeat fore. Qui ita non juraverit, is HS X (milia) municipibus ejus municipi d(are) d(amnas) esto, ejusque pecuniae deque ea pecunia municipum ejus municipi *q*ui volet, cuique per hanc legem licebit, actio petitio persecutio esto.

R. De intercessione IIvir(um) et aedil(ium) *et* q(uaestorum).

XXVII. Qui IIvir(i) aut aediles aut quaestores ejus municipi erunt, his IIvir(is) inter se et cum aliquis alterutrum eorum aut utrumque ab aedile aedilibus aut quaestor*e* quaestoribus appellabit, item aedilibus inter se, *item quaestoribus inter se* intercedendi, in triduo proxumo quam appellatio facta erit poteritque intercedi, quod ejus adversus h(anc) l(egem) non fiat, et dum ne amplius quam semel quisque eorum in eadem re appelletur, jus potestasque esto, neve quis adversus ea qui*d*, qu*o*m intercessum erit, facito.

R. De servis apud IIvir(um) manumittendis.

XXVIII. Si quis municeps municipi Flavi Salpensani, qui Latinus erit, aput IIvir(os), qui jure dicundo praeerunt ejus municipi, servom suom servamve suam ex servitute in libertate*m* manumiserit, liberum liberamve esse jusserit, dum ne quis pupillus neve quae virgo mulierve sine tutore auctore quem quamve manumittat, liberum liberamve esse jubeat: qui ita manumissus liberve esse jussus erit, liber esto, quaeque ita manumissa liberave *esse* jussa erit, libera esto, uti qui optum*o* jure Latini libertini liberi sunt erunt; *d*um is qui minor XX annorum erit manumittat, si causam manumittendi justa*m* esse is numerus decurionum, per quem decreta h(ac) l(ege) facta rata sunt, censuerit.

R. De tutorum datione.

XXIX. Cui tutor non erit incertusve erit, si is e*a*ve mu-

niceps municipi Flavi Salpensani erit, et pupilli pupillaeve non erunt, et ab IIviris, qui j(ure) d(icundo) p(raeerunt) ejus municipi, postulaverit, uti sibi tutorem det, *et* eum, quem dare volet, nominaverit: *t*um is, a quo postulatum erit sive unum sive plures collegas habebit, de omnium collegarum sententia, qui tum in eo municipio intrave fines municipi ejus erit, causa cognita, si ei videbitur, eum qui nominatus erit tutorem dato. Sive is eave, cujus nomine ita postulatum erit, pupil(lus) pupillave erit, sive is, a quo postulatum erit, non habebit collegam, *collegav*e ejus in eo municipio intrave fines ejus municipi nemo erit: *t*um is, a quo ita postulatum erit, causa cognita in diebus X proxumis, ex decreto decurionum, quod, cum duae partes decurionum non minus adfuerint, factum erit, eum, qui nominatus erit, quo ne ab justo tutore tutela *a*beat, ei tutorem dato. Qui tutor h(ac) l(ege) datus erit, is ei, cui datus erit, quo ne ab justo tutore tutela *a*beat, tam justus tutor esto, quam si is c(ivis) R(omanus) et *ei* adgnatus proxumus c(ivis) R(omanus) tutor esset.

β) **Lei de Málaga**

R. De nominatione candidatorum.

LI. Si ad quem diem professionem fieri oportebit, nullius nomine aut pauciorum, quam tot quod creari oportebit, professio facta eri*t*, sive ex his, quorum nomine professio facta erit, pauciores erunt quorum h(ac) l(ege) comitiis rationem habere oporteat, quam tot *quot* creari oportebit: tum is qui comitia habere debebit proscribito, ita u(t) d(e) p(lano) r(ecte) l(egi) p(ossint), tot nomina eorum, quibus per h(anc) l(egem) eum honorem petere licebit, quod derunt ad eum numerum, ad quem creari ex h(ac) l(ege) oportebit. Qui ita proscripti erunt, ii, si volent, aput eum, qui ea comitia habiturus erit, singuli singulos ejjusdem condicion*is* nominato, ique item, qui tum ab is nominati erunt, si volent, singuli singulos aput eundem *ea*demque condicione nominato; isque, aput quem ea nominatio facta

erit, eorum omnium nomina proponito, ita *ut* d(e) p(lano) r(ecte) l(egi) p(ossint), deque is omnibus item comitia habeto, perinde ac si eorum quoque nomine ex h(ac) l(ege) de petendo honore professio facta esset intra praestitutum diem petereque eum honorem sua sponte c*o*episssent neque eo proposito destitissent.

R. De comitiis habendis.

LII. Ex IIviris qui nunc sunt, item ex is, qui deinceps in eo municipio IIviri erunt, uter major natu erit, aut si ei causa quae inciderit q(uo) m(inus) comitia habere possit, tum alter ex his comitia IIvir(is), item aedilibus, item quaestoribus rogandis subrogandis h(ac) l(ege) habeto; utique ea distributione curiarum, de qua supra comprehensum est, suffragia ferri debebunt, ita per tabellam ferantur facito. Quique ita creati erunt, ii annum unum aut, si in alterius locum creati erunt, reliqua parte ejjus anni in eo honore sunto, quem suffragis erunt consecuti.

R. In qua curia incolae suffragia ferant.

LIII. Quicumque in eo municipio comitia IIviris, item aedilibus, item quaestoribus rogandis habebit, ex curiis sorte ducito unam, in qua incolae, qui cives R(omani) Latinive cives erunt, suffragi*um* ferant, eisque in ea curia suffragi latio esto.

R. Quorum comitis rationem haberi oporteat.

LIIII. Qui comitia habere debebit, is primum IIvir(os) qui jure dicundo praesi*nt* ex eo genere ingenuorum hominum, de quo h(ac) l(ege) cautum comprehensumque est, deinde proximo quoque tempore aediles, item quaestores ex eo genere ingenuorum hominum, de quo h(ac) l(ege) cautum comprehensumque est, creando*s* curato; dum ne cujjus comitis rationem habeat, qui IIviratum pet*et*, qui minor annorum XXV erit, quive intra quinquennium in eo honore fuerint; item qui aedilitatem quaesturamve pe-

tet, qui minor quam annor(um) XXV erit, quive in earum qua causa erit, propter quam, si c(ivis) R(omanus) esset, in numero decurionum conscriptorumve eum esse non liceret.

R. De suffragio ferendo.

LV. Qui comitia ex h(ac) l(ege) habebit, is municipes curiatim ad suffragium ferendum vocato ita, ut uno vocatu omnes curias in suffragium vocet, aeque singulae in singulis consaeptis suffragium per tabellam ferant. Itemque curato, ut ad cistam cujjusque curiae ex municipibus ejjus municipi terni sint, qui ejjus curiae non sint, qui suffragia custodiant, diribeant, et uti ante quam id faciant quisque eorum jurent: se rationem suffragiorum fide bona habiturum relaturumque. Neve prohibito, q(uo) m(inus) et qui honorem petent singulos custodes ad singulas cistas ponant, ilque custodes ab eo qui comitia habebit, item ab his positi qui honorem petent, in ea curia quisque e*o*rum suffragi*um* ferto, ad cujjus curiae cistam custos positus erit, e*o*rumque suffragia perinde justa rataque sunto ac si in sua quisque curia suffragium tulisset.

R. Quid de his fieri oporteat, qui suffragiorum numero pares erunt.

LVI. Is qui ea comitia habebit, ut quisque curiae cujjus plura quam alii suffragia habuerit, ita priorem ceteris eum pro ea curia factum creatumque esse renuntiat*o*, donec is numerus, ad quem creari oportebit, expletus sit. Qu*a* in curia totidem suffragia duo pluresve habuerint, maritum, quive maritorum numero non erit; habentem liberos non habenti; plures liberos habentem pau*c*iores habenti praeferto prioremque nuntiato ita, ut bini liberi post nomen impositum aut singuli puberes amissi v*i*rive potentes amissae pro singulis sospitibus numerentur. Si duo pluresve totidem suffragia habebunt et ejjusdem condicionis erunt, nomina eorum in sortem cojicito, et uti *c*ujjusque nomen sorti ductum erit, ita eum priorem alis renuntiat*o*.

R. De sortitione curiarum et is, qui curiarum numero pa*r*es erunt.

LVII. Qui comitia h(ac) l(ege) habebit, is relatis omnium curiarum tabulis nomina curiarum in sortem cojicito, singularumque curiarum nomina sorte ducito, et ut cujjusque curiae nomen sorte exierit, quos ea curia fecerit, pronuntiari jubeto; et uti quisque prior majorem partem numeri curiarum confecerit, eum, cum h(ac) l(ege) juraverit caveritque de pecunia communi, factum creatumque renuntiato, donec tot magistratus sint quod h(ac) l(ege) creari oportebit. Si totidem curias duo pluresve habebunt, uti supra comprehensum est de is qui suffragiorum numero pares essent, ita de is qui totidem curias habebunt facito, eademque ratione priorem quemque creatum esse renuntiato.

R. Ne quid fiat, quo minus comitia habeantur.

LVIII. Ne quis intercedito neve quit aliut facito, quo minus in eo mun*i*cipio h(ac) l(ege) comitia habeantur perficiantur. Qui aliter adversus ea fecerit sciens d(olo) m(alo), is in res singulas HS X (milia) municipibus munic*i*pii Flavi Malacitani d(are) d(amnas) e(sto), ejjusque pecuniae deque ea pecun(ia) municipi ejjus municipii qui volet, cuique per h(anc) l(egem) licebit, actio petitio persecutio esto.

R. De jure jurando eorum, qui majorem partem numeri curiarum expleverit.

LIX. Qui ea comitia habebit, uti quisque eorum, qui IIviratum aedilitatem quaesturamve petet, majjorem partem numeri curiarum expleverit, priusquam eum factum creatumque renuntiet, jusjurandum adigito in contionem palam per Jovem et divom Augustum et divom Claudium et divom Vespasianum Aug(ustum) et divom Titum Aug(ustum) et genium im(peratoris) Caesaris D*omitia*ni Aug(usti) deosque Penates *se* qu*ae* ex h(ac) l(ege) facere oportebit facturum, neque adversus h(anc) l(egem) fecisse aut facturum esse scientem d(olo) m(alo).

R. Ut de pecunia communi municipum caveatur ab is, qui IIviratum quaesturamve petet.

LX. Qui in eo municipio IIviratum quaesturamve petent quique propterea, quod pauciorum nomine quam oportet professio facta esset, nominatim in eam condicionem rediguntur, ut de his quoque suffragium ex h(ac) l(ege) ferri oporteat: quisque eorum, quo die comitia habebuntur, ante quam suffragium feratur arbitratu ejus qui ea comitia habebit praedes in commune municipum dato pecuniam communem eorum, quam in honore suo tractaverit, salvam is fore. Si d(e) e(a) r(e) is praedibus minus cautum esse videbitur, praedia subsignato arbitratu ejusdem. Isque ab iis praedes praediaque sine d(olo) m(alo) accipito, quoad recte cautum sit, uti quod recte factum esse volet. Per quem eorum, de quibus IIvirorum quaestorumve comitiis suffragium ferri oportebit, steterit, quo m(inus) recte caveatur, ejus q*i* comitia habebit rationem ne habeto.

R. De patrono cooptando.

LXI. Ne quis patronum publice municipibus municipii Flavi Malacitani cooptato patrociniumve cui deferto, nisi ex majoris partis decurionum decreto, quod decretum factum erit, cum duae partes non minus adfuerint et jurati per tabellam sententiam tulerint. Qui aliter adversus ea patronum publice municipibus municipii Flavi Malacitani cooptaverit patrociniumve cui detulerit, is HS X (milia) n(ummum) in *p*ublicum municipibus municipii Flavi Malacitani d(are) d(amnas) e(sto); e*t* is, qu*i* adversus h(anc) l(egem) patronus cooptatus cu*ive* patrocinium delatum erit, ne magis ob eam rem patronus municip*u*m municipii Flavi Malacitan*i* esto.

R. Ne quis aedificia, quae restituturus non erit, destruat.

LXII. Ne quis in oppido municipii Flavi Malacitani quaeque ei oppido continentia aedificia erunt, aedificium detegito destruito demoliundumve curato, nisi *de* decurio-

num conscriptorumve sententia, cum major pars eorum adfuerit, quod restitu*t*urus intra proximum annum non erit. Qui adversus ea fecerit, is quanti e(a) r(es) e(rit), t(antam) p(ecuniam) municipibus municipi Flavi Malacitani d(are) d(amnas) e(sto), ejusque pecuniae deque ea pecunia municipi ejus municipii, qui volet cuique per h(anc) l(egem) lice*b*it, actio petitio persecutio esto.

R. De locationibus legibusque locationum proponendis et in tabulas municipi referendis.

LXIII. Qui IIvir j(ure) d(icundo) p(raeerit), vectigalia ultroque tributa, sive quid aliut communi nomine municipum ejjus municipi locari oportebit, locato. Quasque locationes fecerit quasque leges dixerit, quanti quit locatum sit et *qui* praedes accepti sint quaeque praedia subdita subsignata obligatave sint quique praediorum cognitores accepti sint, in tabulas communes municipum ejus municipi referantur facito et proposita habeto per omne reliquom tempus honoris sui, ita ut d(e) p(lano) r(ecte) l(egi) p(ossint), quo loco decuriones conscriptive proponenda esse censuerint.

R. De obligatione praedum praediorum cognitorumque.

LXIV. Quicumque in municipio Flavio Malacitano in commune municipum ejjus municipi praedes facti sunt erunt, quaeque praedia accepta sunt erunt, quique eorum praediorum cognitores facti sunt erunt: ii omnes et quae cujjusque eorum tum *fuerunt* erunt, cum praees cognitorve factus est erit, quaeque postea esse, cum ii obligati esse coeper*u*nt *co*eperint, *ii omnes* qui eorum soluti liberatique non sunt non erunt aut non sine d(olo) m(alo) sunt erunt, eaque omnia, qua*e* eorum soluta liberataque non sunt non erunt aut non sine d(olo) m(alo) sunt erunt, in commune municipum ejjus municipii item obligati obligat*a*que sunto, uti ii e*a*ve p(opulo) R(omano) obligati obligatave essent, si aput eos, qui Romae aerario praeessent, ii praedes i*i*que cognitores facti eaque praedia subdita subsignata obligatave essent. Eosque praedes eaque praedia eosque cogni-

tores, si quit eorum, in quae cognitores facti erunt, ita non erit, qui quaeve soluti liberati soluta liberataque non sunt non erunt aut non sine d(olo) m(alo) sunt erunt, IIviris, qui ibi j(ure) d(icundo) praerunt, ambobus alter*i*ve eorum ex decurionum conscriptorumque decreto, quod decretum cum eorum partes tertiae non minus quam duae adessent factum erit, vendere legemque his vendundis dicere jus potestasque esto; dum ea*m* legem is rebus vendundis dicant, quam legem eos, qui Romae aerario praeerunt, e lege praediatoria praedibus praedisque vendundis dicere oporteret, aut, si lege praediatoria emptorem non inveniet, quam legem in vacuom vendendis dicere oporteret; et dum ita legem dicant, uti pecuni*a* in fore [1] municipi Flavi Malacitani referatur luatur solvatur. Quaeque lex ita dicta *e*rit, justa rataque esto.

R. Ut jus dicatur e lege dicta praedibus et praedis vendundis.

LXV. Quos praedes quaeque praedia quosque cognitores IIviri municipii Flavi Malacitani h(ac) l(ege) vendiderint, de iis quicumque j(ure) d(icundo) p(raeerit), ad quem de ea re in jus aditum erit, ita jus dicito judiciaque dato, ut ei, qui eos praedes cognitores ea praedia mercati erunt, praedes socii heredesquo eorum i*i*que, ad quos ea res pertinebit, de is rebus agere easque res petere persequi recte possit.

R. De multa, quae dicta erit.

LXVI. Multas in eo municipio ab IIviris praefectove dictas, item ab aedilibus quas aediles dixisse se aput IIviros ambo alterve ex is professi erunt, IIvir, qui j(ure) d(icundo) p(raeerit), in tabulas communes municipum ejjus

---

[1] O bronze: «pecuniam in fore». Mommsen: «pecunia inde redacta in commune». Bruns: «pecunia in publicum municipum». Laboulaye-Giraud: «pecuniam in foro».

municipi referri jubeto. Si cui ea multa dicta erit aut nomine ejjus alius postulabit, ut de ea ad decuriones conscriptosve referatur, de ea decurionum conscriptorumve judicium esto. Quaeque multae non erunt injustae a decurionibus conscriptisve judicatae, eas multas IIviri in publicum municipum ejjus municipii redigunto.

R. De pecunia communi municipum deque rationibus eorundem..

LXVII. Ad quem pecunia communis municipum ejjus municipi pervenerit, heresve ejjus isve ad quem ea res pertinebit, in diebus XXX proximis, quibus ea pecunia ad eum pervenerit, in publicum municipum ejjus municipi eam referto. Quique rationes communes negotiumve quod commun*e* municipum ejus municipi gesserit tractaverit, is heresve ejjus *isve* ad quem ea res pertinebit in diebus XXX proximis, quibus ea negotia easve rationes gerere tractare desierit quibusque decuriones conscriptique habebuntur, r*at*iones edito redditoque decurioni*b*us conscriptisve cuive de his accipiendis cognoscendis ex decreto decurionum conscriptorumve, quod decretum factum erit cum eorum partes non minus quam duae tertiae adessent, negotium datum erit. Per quem steterit, q(uo) m(inus) ita pecunia redigeretur referretur quove minus ita rationes redderentur, is, per quem steterit q(uo) m(inus) rationes redderentur quove minus pecunia redigeretur referret*ur*, heresque ejus isque ad quem ea res qua de agitur pertinebit, q(uanti) e(a) r(es) erit, tantum et alterum tantum municipibus ejjus municipi d(are) d(amnas) e(sto), ejusque pecuniae deque ea pecunia municipum municipii Flavi Malacitani, qui volet cuique per h(anc) l(egem) licebit, actio petitio persecutio esto.

R. De constituendis patronis causae, cum rationes reddentur.

LXVIII. Cum ita rationes reddentur, IIvir, qui decuriones conscriptosve habebit, ad decuriones conscriptosve

referto, quos placeat publicam causam agere, iique decuriones conscriptive per tabellam jurati d(e) e(a) r(e) decernunto, tum cum eorum partes non minus quam duae tertiae aderunt, ita ut tres quos plurimi per tabellam legerint, causam publicam agant, iique qui ita lecti erunt tempus a decurionibus conscriptisve, quo causam cognoscant actionemque suam ordinent, postulanto, eoque tempore quod is datum erit transacto eam causam uti quod recte factum esse volet agunto.

R. De judicio pecuniae communis.

LXIX. Quod m(unicipum) m(unicipii) Flavi Malacitani nomine petetur ab eo, qui ejus municipii munic*eps* incolave erit, quodve cum eo agetur quod pluris HS ↀ sit neque tanti sit, ut *de ea re proconsulem jus dicere judiciaque dare ex hac lege oporteat: de ea re IIvir praefectusve, qui jure dicundo praeerit ejus municipii, ad quem de ea re in jus aditum erit, jus dicito judiciaque dato*...

IV

Lex metalli Vipascensis

(Sec. II)

Táboa de bronze descoberta em 1876, próximo de Aljustrel, e contendo o estatuto do territorio mineiro de Vipasca.

Cfr. Girard, *Textes cit.*, pagg. 119-123.

Centesimae argentariae stipulationis. Conductor ea*rum venditionum quae per*[1] *auctio* | nem intra fines metalli Vipascensis fient, exceptis iis, quas proc(urator) metallorum ju*ssu im*(*peratoris*) *faciet, centesimam a vendito* | re acci-

[1] Bruns, Rostowsew: *per.;* Hübner, Dessau, Riccobono: *ob.*

pito. Conductor ex pretio puteorum, quos proc(urator) metallorum vendet, cen*tesimam ab emptore accipito* [1]. | Si instituta auctione universaliter omnia addicta fuerint, nihilo minus venditor ce*ntesimam conductori socio acto* || rive ejus praestare debeto. Conductori socio actorive ejus, si volet stipulari a v*enditore, is promittito. Conductor* | socius actorve ejus *ejus* quoque summae, quae excepta in auctione erit, centesimam exigito. *Qui res sub praecone* | habuerit, si eas non addixerit et intra dies decem, quam sub praecone fuerint, de condici*one vendiderit, nihilo minus con* | ductori socio actorive ejus centesimam d(are) d(ebeto). Quod ex hoc capite legis conduct*ori socio actorive ejus debebitur,* | nisi in triduo proximo quam debere coeptum erit, datum solutum satisve factum erit, du*plum d(are) d(ebeto).* ||

Scripturae praeconii. Qui praeconium conduxerit, praeconem intra fines praeb*eto. Pro mercede ab eo qui venditionem* | X L [2] minoremve fecerit, centesimas duas, ab eo qui majorem X C fecerit, centesimam exig*ito. Qui mancipia sub praecone venum* | dederit, si quinque minoremve numerum vendiderit, capitularium in singula capita X…, *si majorem numerum vendi* | derit, in singula capita X III conductori socio actorive ejus dare debeto. Si quas *res procurator metallorum nomine* fisci ven | det locabitve, iis rebus conductor socius actorve ejus praeconem praestare debeto. Q*ui inventari*um cujusque rei vendun || dae nomine proposuerit, conductori socio actorive eius X I d(are d(ebeto). Puteorum, quos proc(urator) metallorum vendiderit, em | ptor centesimam d(ato) d(ebeto). Quod si in triduo non dederit, duplum d(are) d(ebeto). Conductori socio actorive ejus pignus cap*ere* liceto. | Qui mulos mulas asinos asinas caballos equas sub praecone vendiderit in k(apita) sing(ula) X III d(are) d(ebeto). Qui mancipia aliamve quam re*m sub* | praeconem subjacerit et intra dies XXX de condicione vendiderit, conductori socio actorive ejus *idem d(are) d(ebeto).* |

---

[1] Bruns, Rostowsew; Riccobono: cen*tesimam ne exigito.*
[2] Em outro logur o texto emprega: C.

Balinei fruendi. Conductor balinei sociusve ejus omnia sua inpensa balineum, *quod ita conductum habe*bit in || pr(idie) k(alendas) Jul(ias) primas omnibus diebus calfacere et praestare debeto a prima luce in horam septim*am diei mulieribus* et ab hora octava | in horam secundam noctis viris arbitratu proc(uratoris) qui metallis praeerit. Aquam in *alveum usque ad* summam ranam hypo | caustis et in labrum ta*m* mulieribus quam viris profluentem recte praestare debeto. Conductor a viris sing(ulis) | aeris semisses et a mulieribus singulis aeris asses exigito. Excipiuntur liberti et servi *Caes. qui proc(uratori)* in officis erunt vel | commoda percipient, item inpuberes et milites. Conductor socius actorve ejus *instrumentum balinei et* ea omnia quae || ei adsignata erunt integra conductione peracta reddere debeto nisi si qua vetustate *corrupta erunt*. Aena quibus | utetur lavare tergere unguereque adipe e recenti tricensima quaque die recte debeto. *Si qua necessaria refectio inpedie* | rit[1], quo minus lavare recte possit, ejus temporis pro rata pensionem conductor reputare deb*eto*. *Praeter* haec et siquid | aliut ejusdem balinei exercendi causa fecerit reputare nihil debebit. Conductori ve*ndere ligna* nisi ex recisamini | bus ramorum quae ostili[2] idonea non erunt ne liceto. Si adversus hoc quid fecerit, in sing*ulas venditiones HS* centenos n(ummos) fisco d(are) d(ebeto). || Si id balineum recte praebitum non erit, tum proc(urator) metallorum multam conductori quo*ti*ens recte praebitum non erit usque | ad HS CC dicere liceto. Lignum conductor repositum omni tempore habeto, quo*d diebus... satis sit*. |

Sutrini. Qui calciamentorum quid loramentorumve, quae sutores tractare so*lent, fecerit clavomve cali*ga | rem fixerit venditaveritve sive quid aliut, quod sutores vendere debent, vendidis*se intra fines convictus erit, is* | conductori socio actorive ejus duplum d(are) d(ebeto). Conductor clavom ex lege ferraria*rum vendito. Conductori soci*o || actorive ejus pignus capere liceto. Reficere calciamenta nulli

---

[1] Flach, Bruns; Mommsen: *Si non per conductorem factum* erit; Hirschfeld *apud* Dessau: *Si vis major damnumve fatale impedi*erit.

[2] Isto é, «ustuli», segundo Buecheler seguido por Riccobono.

licebit nisi cu*m sua dominive quis curaverit refec*erit | ve. Conductor omne genus calciamentorum praestare debeto: ni ita fecer*it, unicuique ubi volet emendi* jus | esto.

Tonstrini. Conductor frui debeto ita, ne alius in v*ico metalli Vipascensis iure* | territoris ejus tonstrinum quaestus causa faciat. Qui ita tonstrinum fecerit, in sin*gulos ferramentorum usus* X... | conductori socio actorive ejus d(are) d(ebeto) et ea ferramenta commissa conductori sunto. *Excipiuntur servi* qui || dominos aut conservos suos curaverint. Circitoribus, quos conductor *non miserit, tondendi jus ne e*sto. Con | ductori socio actorive ejus pignoris captio esto. Qui pignus capientem prohibuerit, i*n singulas prohi*bitiones X V d(are) | debeto. Conductor unum pluresve artifices idoneos in portionem recipito. |

Tabernarum fulloniarum. Vestimenta rudia vel recurata nemine m*ercede polire nisi cui conductor so* | cius actorve ejus locaverit permiseritve liceto. Qui convictus fuerit adversus ea qui*d fecisse, in singulas la*cinias || X III conductori socio actorive ejus d(are) d(ebeto). Pignus conductori socio actoriv*e ejus capere liceto.* |

Scripturae scaurariorum et testariorum. Qui in finibus met*alli Vipascensis... scau*ri | as sargentarias aerarias pulveremve ex scaureis rutramina*ve* ad mesuram pondu*sve purgare tundere ur*ere[1] expedi | re frangere cernere lavare volet quive lapicaedinis opus quoquo modo facien*dum suscipiet, quos ad id* faciendum | servos mercennariosque mittent, in triduo proxumo profiteantur et solvan*t* X... *conductori quo*que mense || intra pr(idie) k(alendas) quaesque: ni ita fecerint, duplum d(are) d(ebento). Qui ex alis locis ubertumbis ae*ris argentive ru*tramina in | fines metallorum inferet, in p(ondo) C X I conductori socio actorive ejus d(are) d(ebeto). Qu*od ex hoc capite* legis conduc | tori socio actorive ejus debebitur neque ea die, qua die deberi coeptum erit, solu*tum satisve factum erit,* d(uplum) d(are) d(ebeto). | Conductori socio actorive ejus pignus capere liceto et quod ejus scauriae pu *rgatum tunsum ustum ex*

[1] Plinio: Quod effossum est, tunditur lavatur, uritur molitur.

peditum frac | tum cretum lavatumque erit quive lapides lausiae expeditae in lapicaedi*nis erunt, commissa ei sunto*, *nisi quid* || quid debitum erit conductori socio actorive ejus solutum erit; ex*cipiuntur servi et liberti* | flatorum argentariorum aerariorium qui flaturis dominorum patron*orumque operam dant.* |

Ludi magistri. Ludi magistros a proc(uratore) metallorum immunes es*se placet.* |

Usurpationes puteorum sive pittaciarium. Qui intra f*ines metalli Vipascensis puteum locum* | que putei juris retinendi causa usurpabit occupabitve e lege metallis dicta, b*iduo proxumo quod usurpaverit occupa* || verit apud conductorem socium actoremve huiusce vectigalis profiteatu*r*... |

V

Decreto do pretor da Espanha Ulterior L. Aemilius Paulus

(565 U. C.)

Inscrição gravada em uma placa de bronze encontrada em 1866, próximo de Cádiz.

Cfr. Girard, *Textes cit.*, pag. 172.

L. Aimilius L. f. inpeirator decreivit utei quei Hastensium servei in turri Lascutana habitarent leiberei essent; agrum oppidumqu(e) quod ea tempestate posedisent item possidere habereque jousit, dum poplus senatusque Romanus vellet. Act(um) in castreis a. d. XII k. Febr.

VI

Epistula de Vespasiano aos Saborenses

(78)

Lâmina de bronze descoberta em Espanha no século XVI e hoje perdida.

Cfr. Girard, *Textes cit.*, pagg. 190-191.

Imp. Caes. Vespasianus Aug. pontifex maximus, tribuniciae potestatis VIIII, imp. XIIX, consul VIII, p(ater) p(atriae), salutem dicit IIII viris et decurionibus Saborensium.

Cum multis difficultatibus infirmitatem vestram premi indicetis, permitto vobis oppidum sub nomine meo, ut voltis, in planum extruere. Vectigalia, quae ab divo Aug. accepisse dicitis, custodio; si qua nova adjicere voltis, de his proco(n)s(ulem) adire debebitis; ego enim nullo respondente constituere nil possum. Decretum vestrum accepi VIII. ka. August.; legatos dimisi IIII. ka. easdem. Valete.

IIviri C. Cornelius Severus et M. Septimius Severus publica pecunia in aere inciderunt.